

Bi6589

Laboratorní a bioinformatické metody rostlinné biosystematiky

Mikroskopické techniky

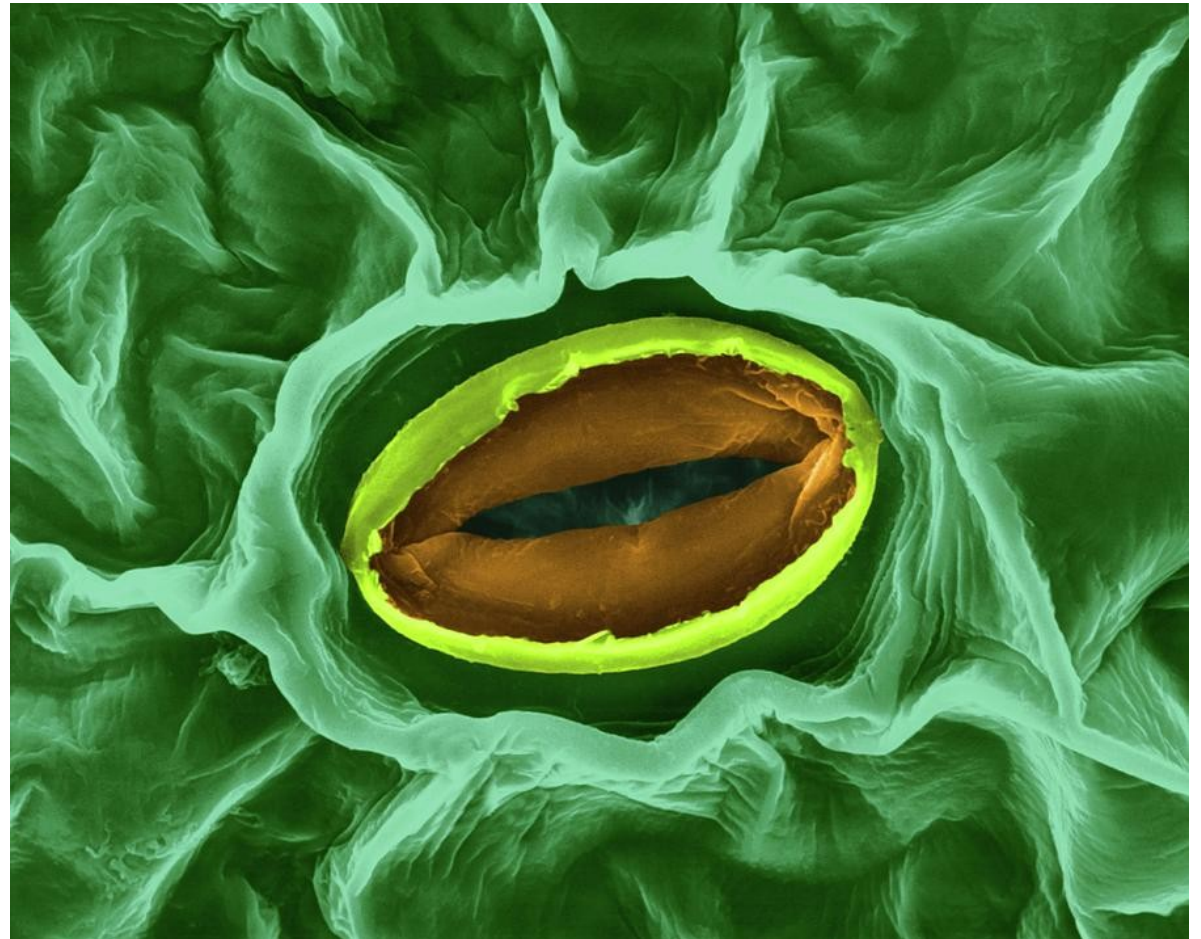
Průduchy

Pyl

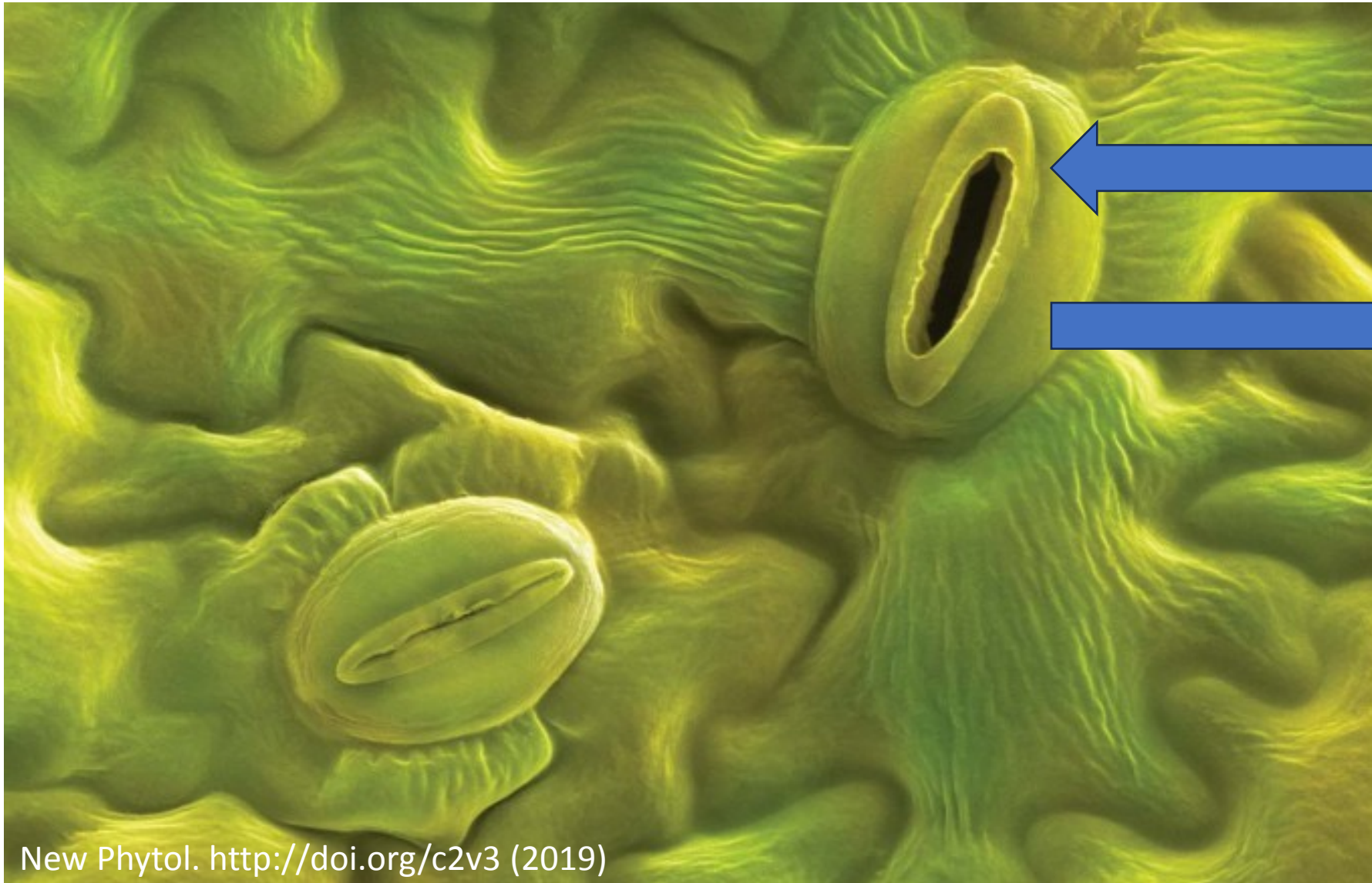
Chromozomy

Mikroskopické techniky

Průduchy

Funkce průduchů

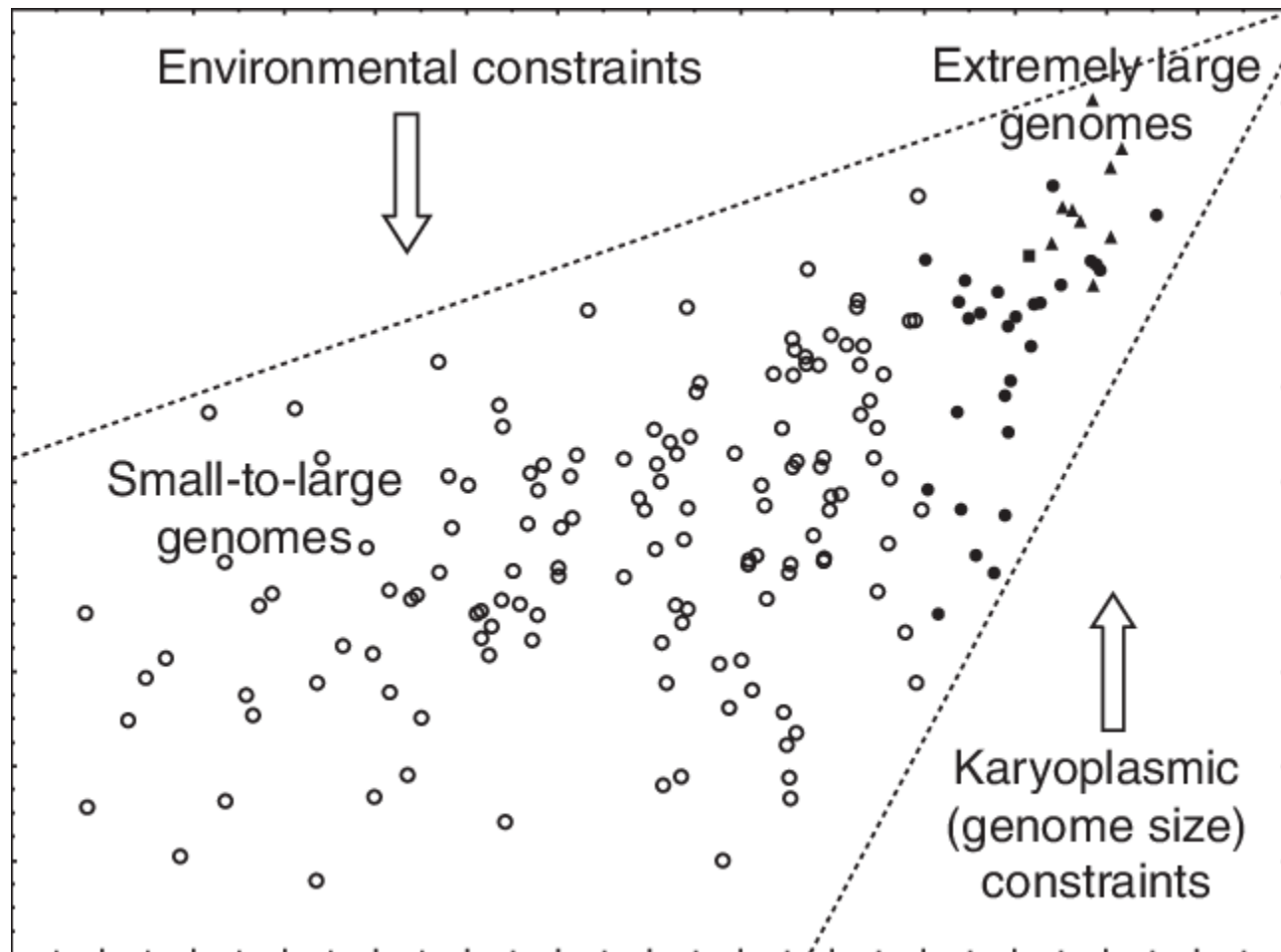
Výměna plynů
 O_2 a CO_2

Ztráta H_2O

Při dýchání se uvolní cca 14% CO_2 , který rostlina přijala při fotosyntéze

Fotosynteticko–transpirační kompromis: maximální přísun oxidu uhličitého při únosných ztrátách vody.

Proč studovat průduchy?

Závislost velikosti průduchů (délky svěracích buněk) na velikosti buněčného jádra!

Vyplývá z „**karyoplasmatického poměru**“ = optimální poměru mezi objemem jádra ($\approx$ obsah DNA) a cytoplazmy

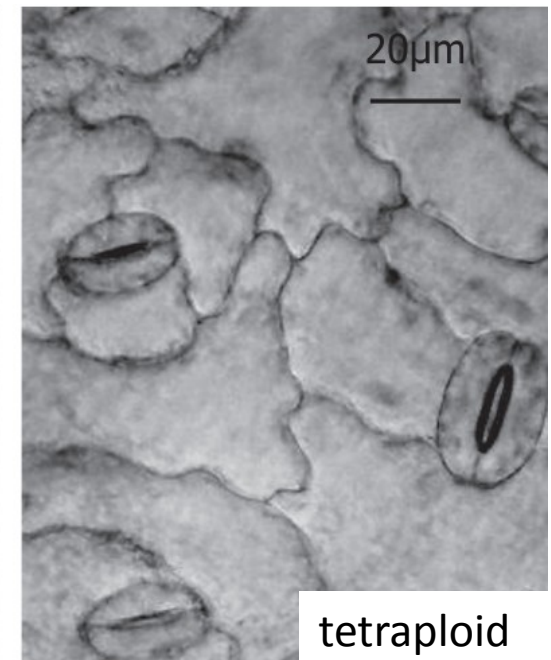
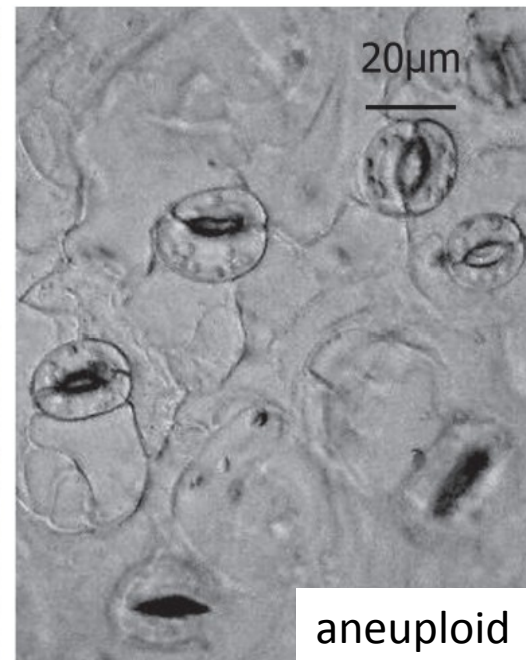
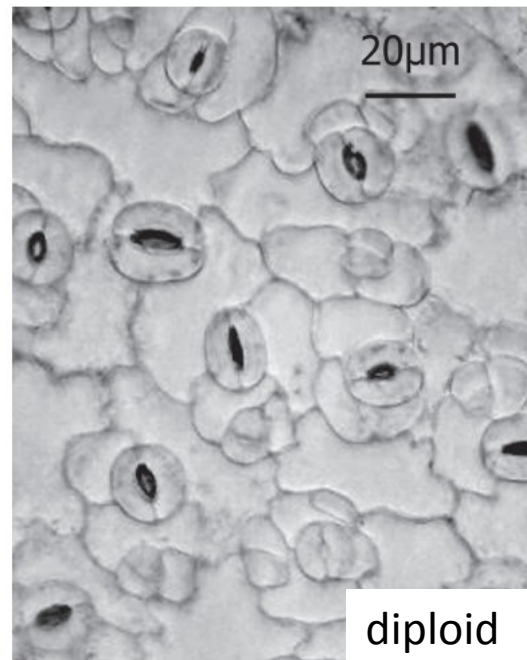
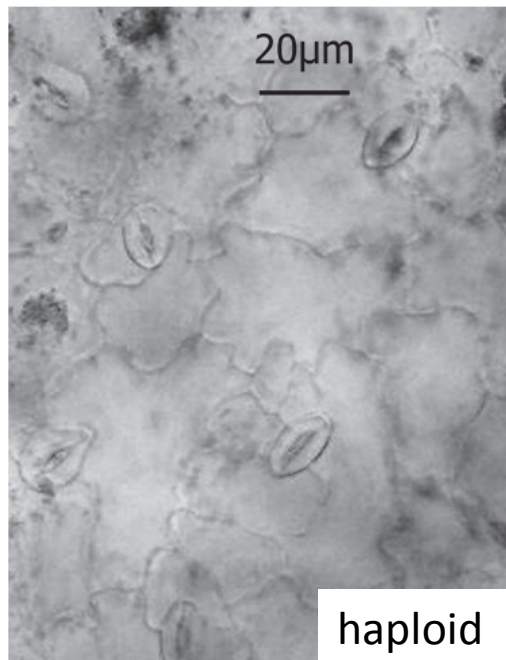
Omezená variabilita velikosti průduchu; netrpí endopolyploidii

Velikost průduchů u rostlin s malými genomy více ovlivňují ekofyziologické a ekomorfologické omezení;

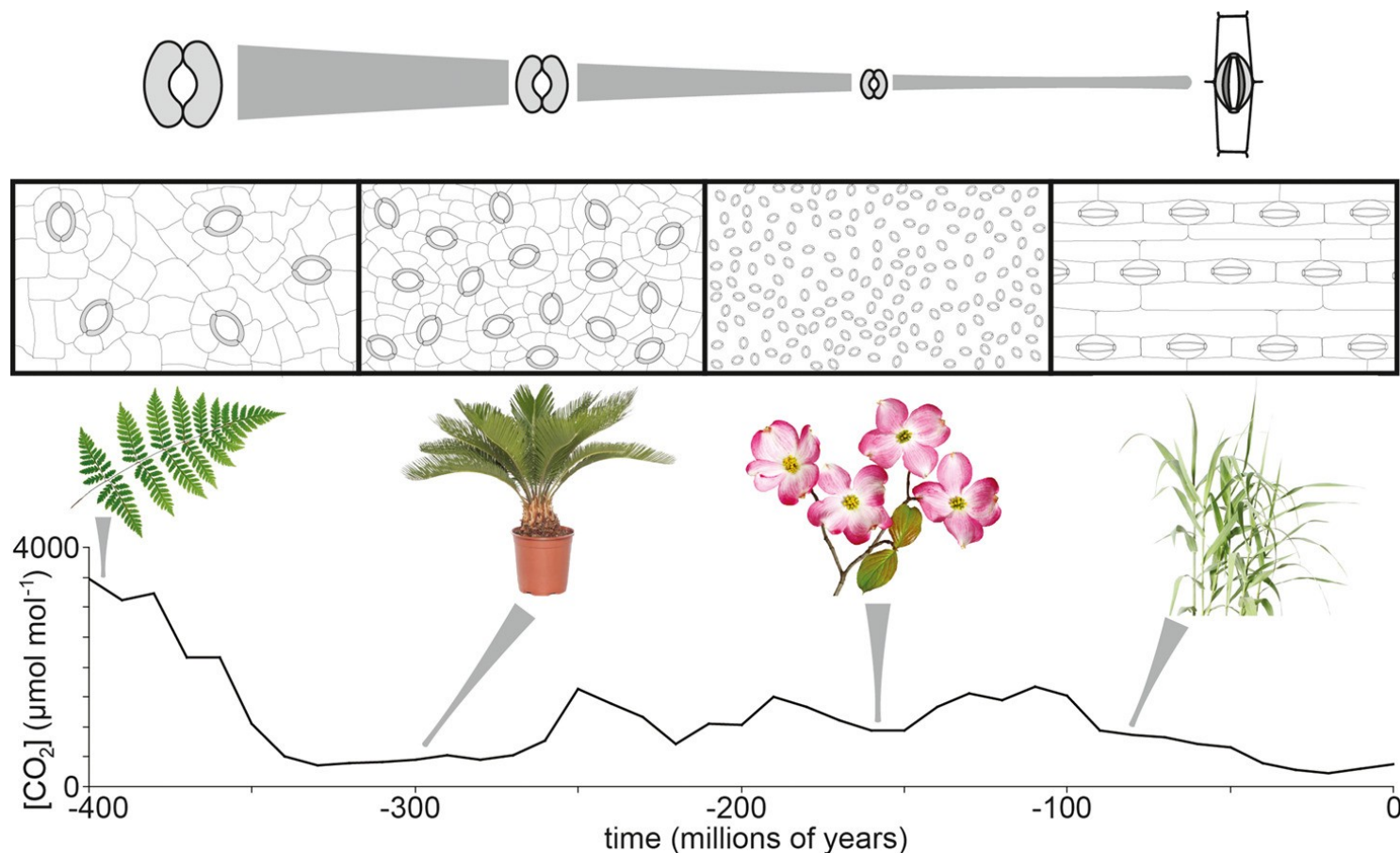
Velikost průduchů u rostlin s velkými genomy je ovlivněna limity spojenými s fungováním buňky

Proč studovat průduchy?

Vztah průduchů a ploidie

Proč studovat průduchy?

Velikost genomu negativně koreluje s hustotou průduchů.

Mezi velikostí průduchů a hustotou průduchů je inverzního vztahu.

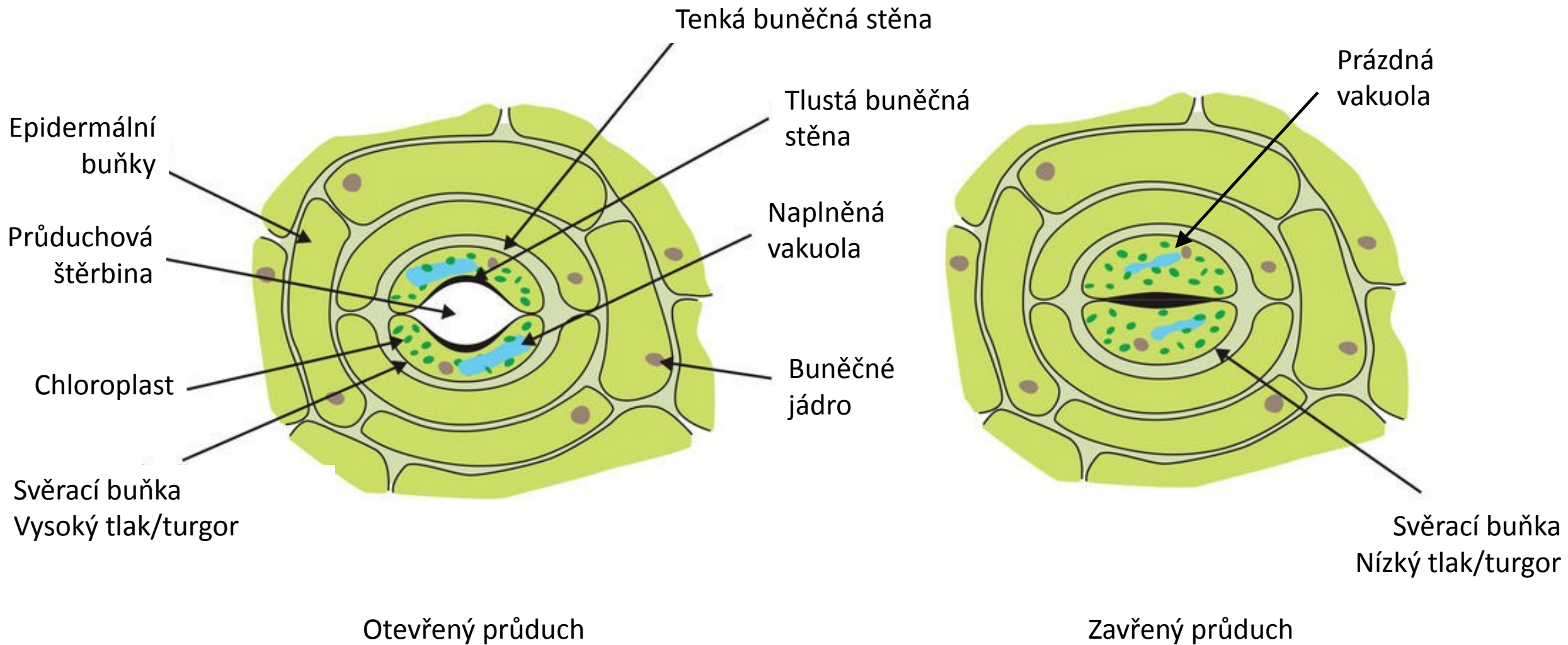
Odlíšné prostředí může generovat variabilitu v hustotě průduchů uvnitř druhu.

Pravděpodobně reakce na pokles obsahu CO₂ v atmosféře. Jedná se tedy snahu o snižování difúzní vzdálenosti

[Sci.Direct: https://doi.org/10.1016/j.scitotenv.2022.160908](https://doi.org/10.1016/j.scitotenv.2022.160908)

(2023)

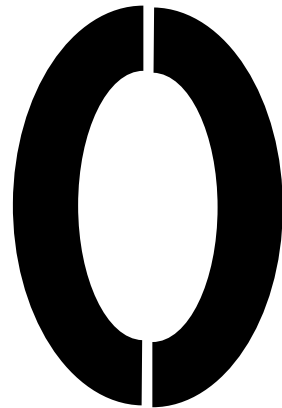
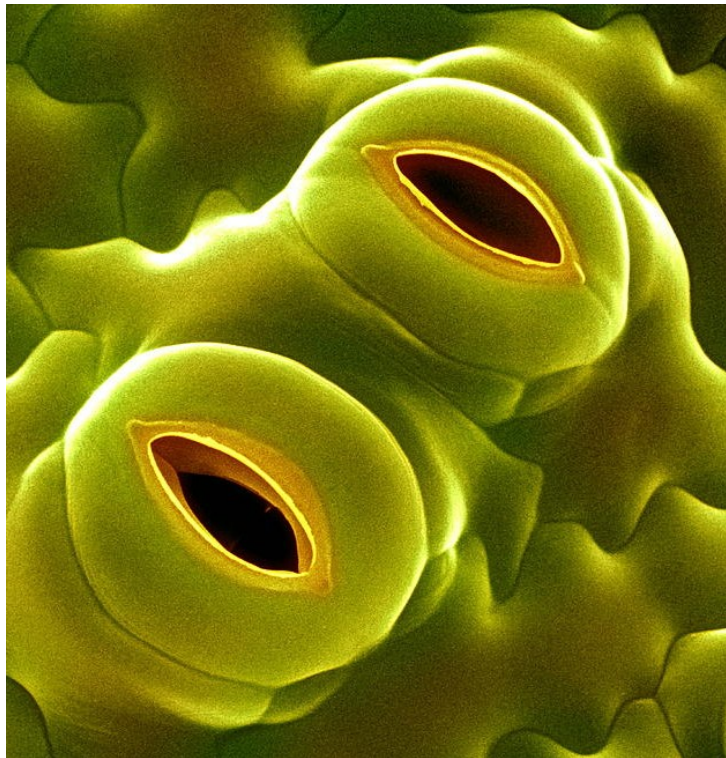
Anatomie průduchů

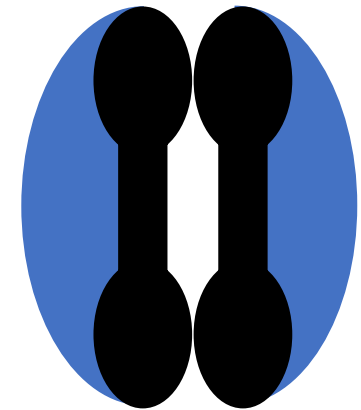

Typy průduchů – základní dělení dle tvaru

Ledvinovitý (typ Amaryllis)

Piškotovitý (typ Gramineae)

Svěrací buňky
obklopené vedlejšími

Další typy: Helleborus, Pteridofytní, Gymnospermní

Průduchy – důležité informace

Dle polohy průduchů k rovině listu (zohlednit při přípravě preparátu)

- 1) Faneroporní – v rovině listu, nejčastější typ
- 2) Emerzní – nad úrovní listu (vyčnívají), typické pro vlhkomilné rostliny;
- 3) Submerzní (kryptoporní) – pod úrovní listu (ponořené), typické pro suchomilné rostliny (zamezuje nadměrným ztrátám vody)

Podle umístění stomat rozlišujeme listy (ujasnit si, co chci měřit)

- 1) hypostomatické: stomata se nacházejí v abaxiální (spodní) epidermis – nejčastější typ listu
- 2) epistomatické: stomata jsou pouze v adaxiální (horní) epidermis
- 3) amfistomatické: stomata jsou v epidermis abaxiální i adaxiální

Klasifikace stomat podle počtu a tvaru epidermálních buněk sousedících se stomaty

Průduchy – důležité informace

U některých rostlin průduchy chybí, resp. druhotně vymizely!

- Játrovky, lišejníky, šídlatky (*Isoëtes*), některé druhy hlevíků, některé druhy kapradin (např. čeleď *Salviniaceae*);
- u mechorostů jsou obvykle průduchy přítomné na sporofytu (tzn. na tobolce), výjimečně i na gametofytu;
- chybí u nezelených/parazitických druhů krytosemenných rostlin, jako je hlístník hnízdák (*Neottia nidus-avis*) či hnilák (*Monotropa*);
- až na výjimky je nemají vodních rostlin (vyjma např. leknín, *Nymphaea*).

Průduchy nejsou jen na listech! Lze je nalézt na květech, listenech, úponcích, kořenech hlízách atd.

Měření průduchů

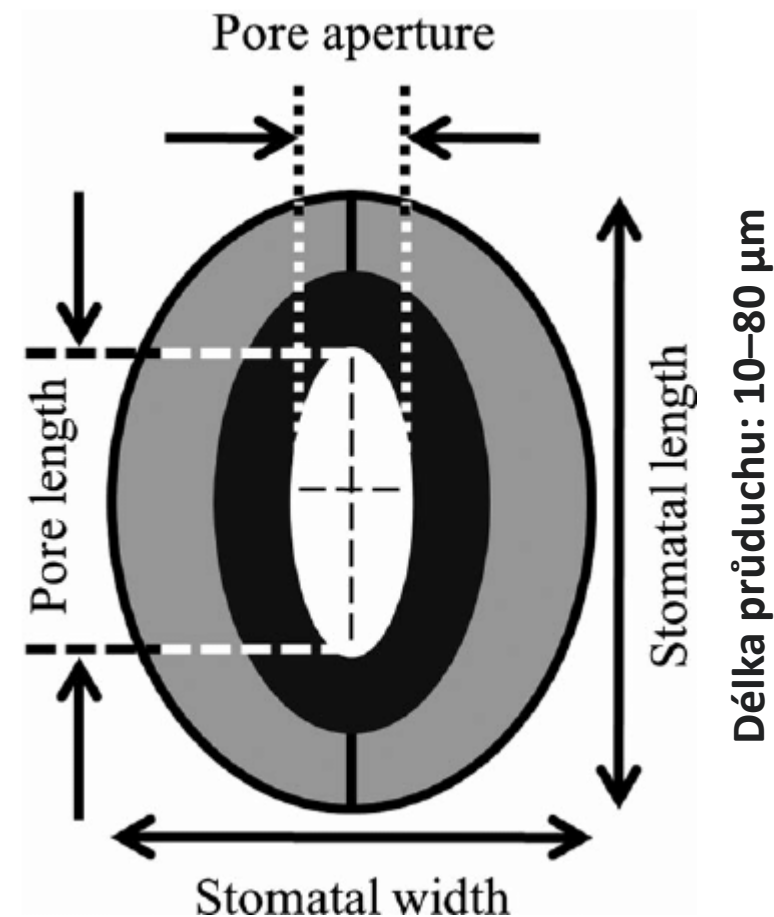
Bělení listu v SAVU

- 1) Hydratace suchého materiálu
- 2) Vybělení v SAVU
- 3) Přenesení pletiva na podložní sklíčko

Mikroreliefní metoda (otisky průduchů)

- 1) Zpřístupnění průduchů (oholení apod.)
- 2) Nalakování pokožky listu
- 3) Přelepení průhlednou lepicí páskou
- 4) Stržení lepicí pásky
- 5) Nalepení lepicí pásky s otisky průduchů na podložní sklíčko

Průměrná velikost průduchové štěrbiny: 17,7 x 6,7 μm

Délka průduchu: 10–80 μm

Průměrný počet průduchů na mm^2 : 50-484 ks

Mikroskopické techniky

Pyl

Palynologie = nauka o pylu, sporách a cystách.

Morfologie pylových zrn

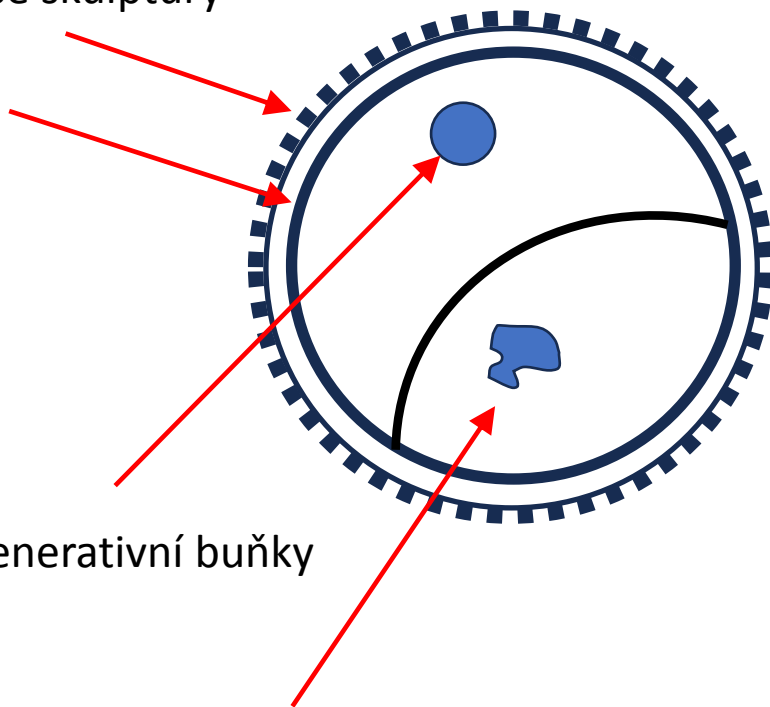
Stěna pylového zrna (sporoderma)

Exina se skulptury

Intina

Jádro generativní buňky

Jádro vegetativní buňky

TVAR: Kulovitý; elipsoidní; nitkovitý (vodní rostliny)

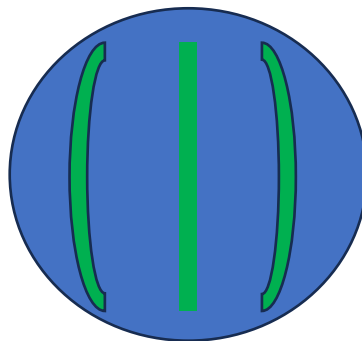
APERTURY (tremy, otvory) - ztenčiny v exině jimiž klíčí pylová láčka

Rozlišují se dle:

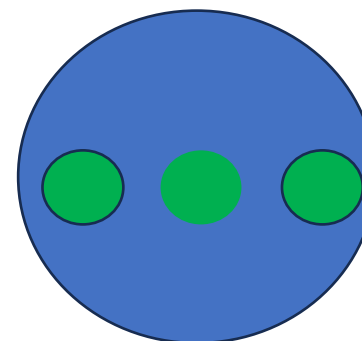
POČTU: mono - polyaperturátní

POLOHY (umístění): zonoapertury (v určité rovině) – pantoapertury (po celém povrchu)

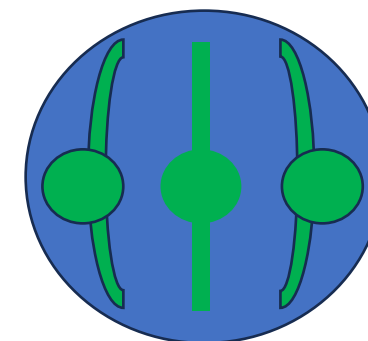
TYPY:

kolpátní

porátní

kolporátní

SKULPTURY POVRCHU: psilátní, skabrátní, verukátní atd.

Morfologie pylových zrn

TVAR: Kulovitý; elipsoidní; nitkovitý (vodní rostliny)

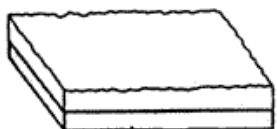
APERTURY (tremy, otvory) - ztenčeniny v exině jimiž klíčí pylová láčka

Rozlišují se dle:

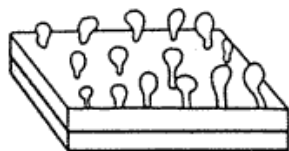
POČTU: mono - polyaperturátní

POLOHY (umístění): zonoapertury (v určité rovině) – pantoapertury (po celém povrchu)

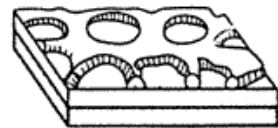
TYPY: kolpátní, porátní, kolporátní

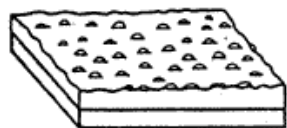
psilate

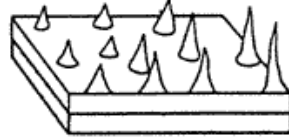
clavate

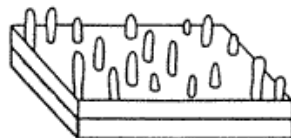
reticulate

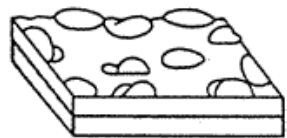
scabrate

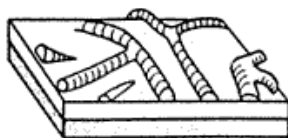
echinate

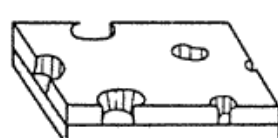
baculate

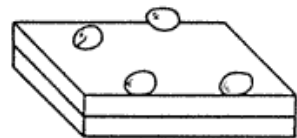
verrucate

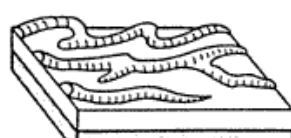
rugulate

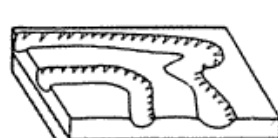
foveolate

gemmate

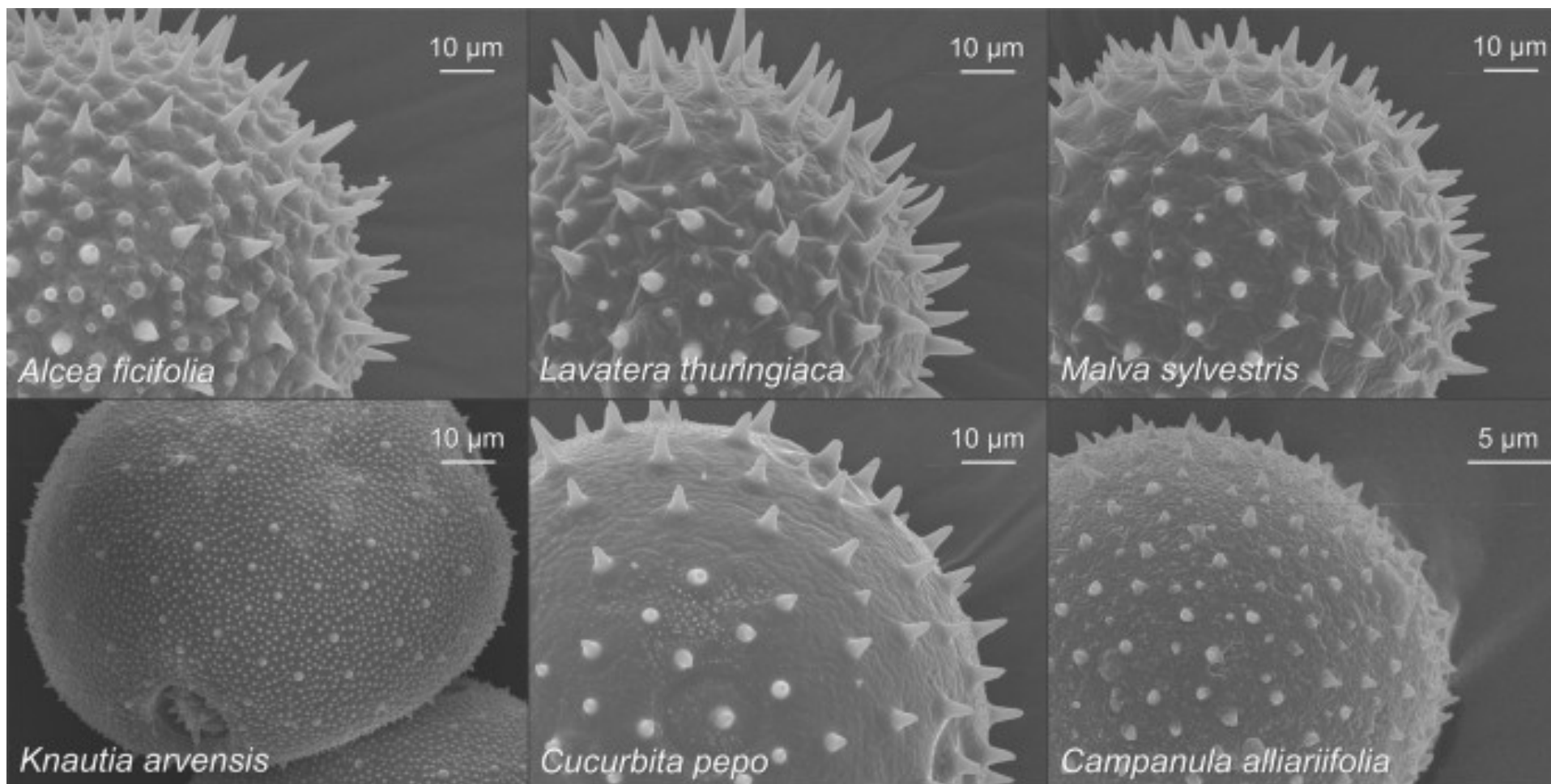
striate

frustillate

SKULPTURY POVRCHU: psilátní, skabrátní, verukátní atd.

Morfologie pylových zrn

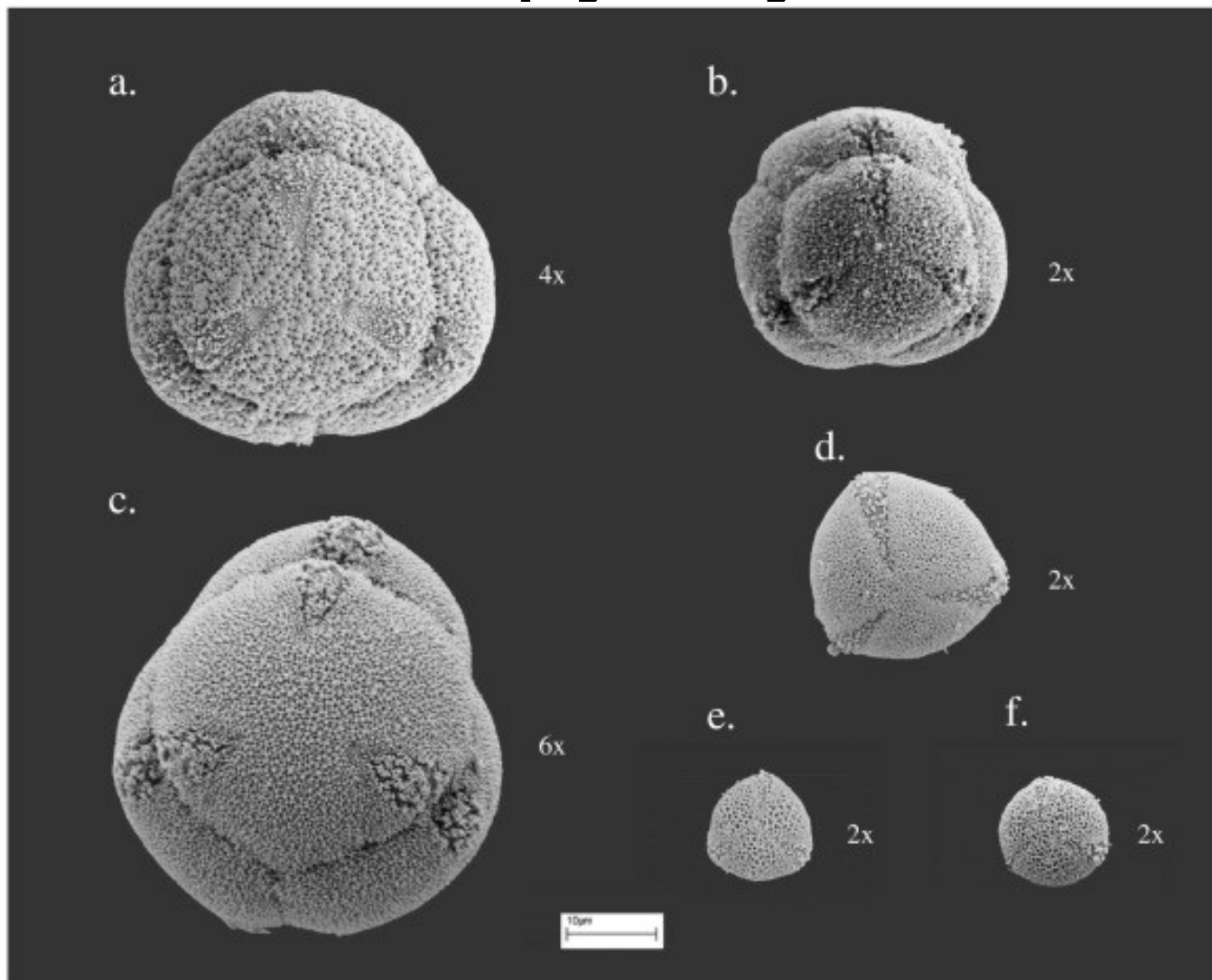

U entomogamních rostlin charakteristický tvar a výrazné povrchové útvary (skulptury), které by měli umožnit efektivní přenos pylu, ale současně zabránit sběru pylu opylovačům (tzv. „pylové dilema“ mezi rostlinou a opylovači).

U anemogamních rostlin obvykle povrch pylových zrn hladký, nelepivý a velmi často opatřený vzdušnými vaky.

Velikost pylových zrn

Velikost pylových zrn: 5 - 250 µm (pomněnka/tykev)

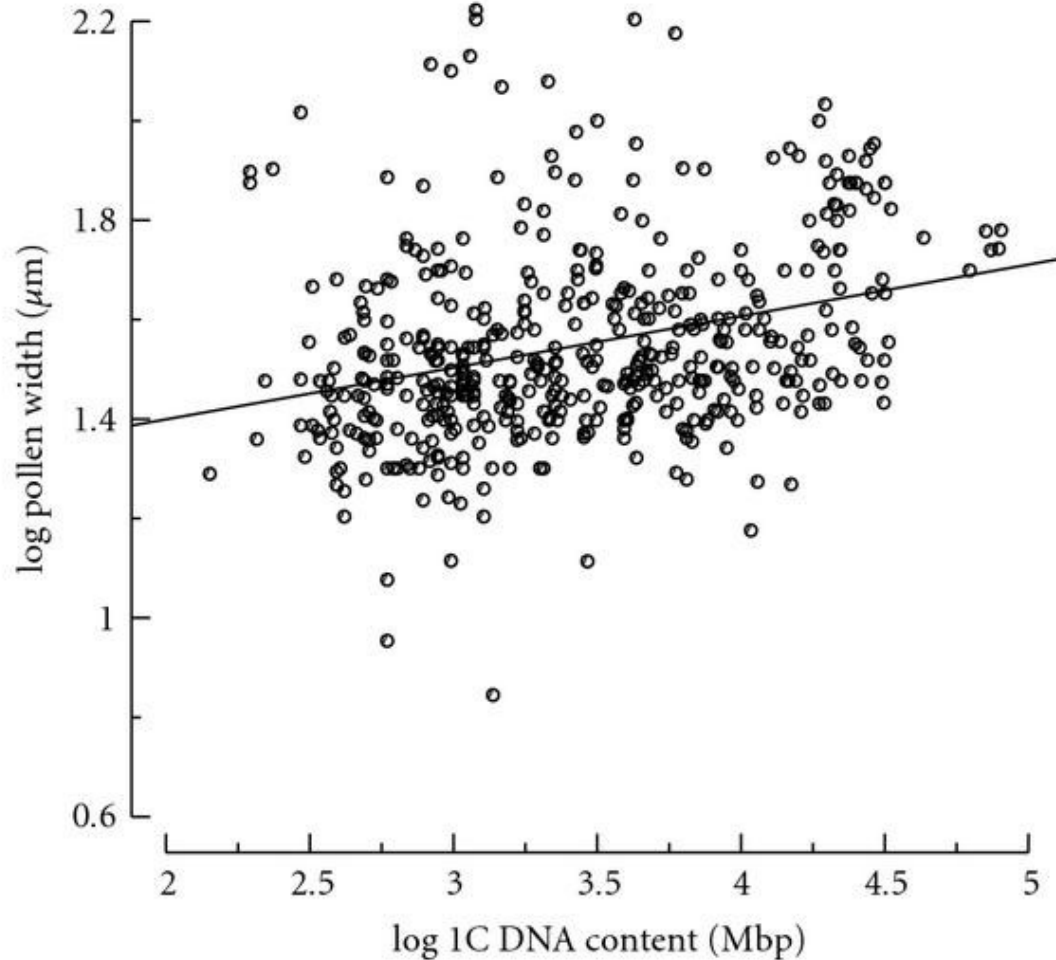
Udává se, že **velikost pylových zrn** koreluje se stupněm **ploidie**.

Neplatí obecně, některé práce to vyvracejí a jako možné **důvody** udávají:

- 1) vyšší ploidie menší pylová zrna, která by se mohla snáze zapojit do reprodukce;
- 2) pylová zrna polyploidů mohou být pod selektivním tlakem, aby byla kompatibilní s velikostí blizny jejich rodičovských rostlin;
- 3) velikost pylu nekoreluje s ploidií, ale s C-value hodnotou

Velikost pylových zrn různých druhů rodu *Streptocarpus* (v 2x charakteristická velikost pro jednotlivé sekce)

Velikost pylových zrn

Velikost pylových zrn: 5 - 250 μm (pomněnka/tykev)

Udává se, že velikost pylových zrn koreluje se stupněm ploidie.

Neplatí obecně, některé práce to vyvracejí a jako možné důvody udávají:

- 1) vyšší ploidie menší pylová zrna, která by se mohla snáze zapojit do reprodukce;
- 2) pylová zrna polyploidů mohou být pod selektivním tlakem, aby byla kompatibilní s velikostí blizny jejich rodičovských rostlin;
- 3) **velikost pylu nekoreluje s ploidii, ale s C-value hodnotou**

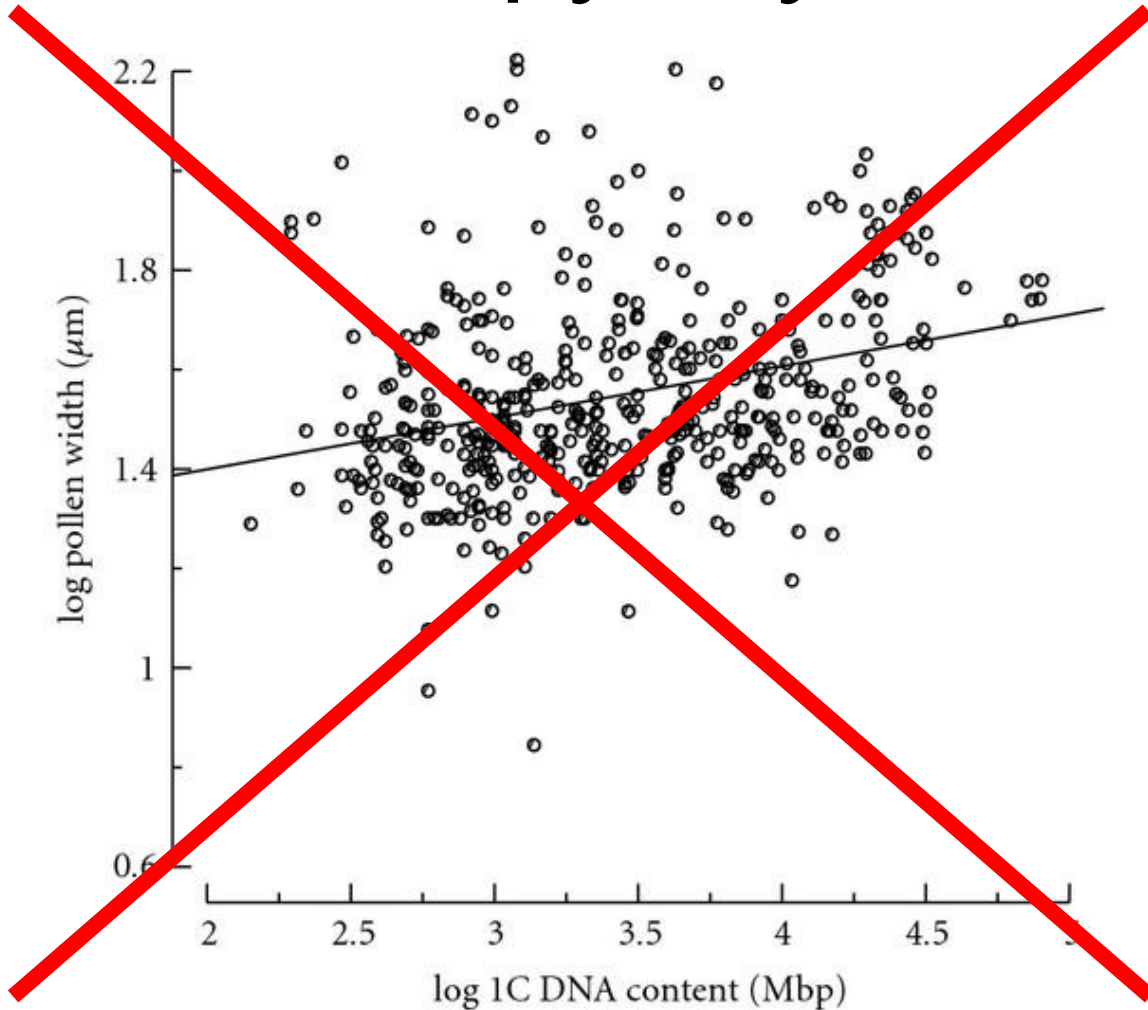
Velikost pylových zrn

Velikost pylových zrn: 5 - 250 μm (pomněnka/tykev)

Udává se, že velikost pylových zrn koreluje se stupněm ploidie.

Neplatí obecně, některé práce to vyvracejí a jako možné důvody udávají:

- 1) vyšší ploidie menší pylová zrna, která by se mohla snáze zapojit do reprodukce;
- 2) pylová zrna polyploidů mohou být pod selektivním tlakem, aby byla kompatibilní s velikostí blizny jejich rodičovských rostlin;
- 3) **velikost pylu nekoreluje s ploidii, ale s C-value hodnotou**

Regresní analýza využívající fylogeneticky nezávislých kontrastů nepodpořila tento korelovaný vztah

Pylová viabilita

Při mezidruhové hybridizaci vznikají jedinci, kteří mají sníženou viabilitu pylu.

Pylovou viabilitu lze testovat:

1) klíčení pylu a růstu pylové láčky (klíčení pylových zrn na živném médiu): *in vitro*, *in vivo*

2) Barvení pylu: má za cíl vizualizovat specifické sloučeniny, obsahy nebo buněčné kompartmenty související s životaschopností pylu (acetokarmín, tetrazolium, fluorescein diacetátem (FDA), apod.)

Alexandrovo barvení: barví cytoplazmu červeně, zatímco buněčné stěny jsou zbarveny zeleně. Červená barva signalizuje životaschopné pylové zrno; zelená barva indikuje abortované pylové zrno (chybí cytoplazma a proto je viditelná zelená buněčná stěna)

3) Průtoková cytometrie: např.: impedanční průtoková cytometrie, která měří elektrické vlastnosti jednotlivých buněk

4) Analýza finálního souboru semen po opylení

Alexandrovo barvení - protokol

Postup

- 1) Nakapat několik kapek Alexanderovy barvicí směsi na podložní sklo.
- 2) Do kapky barviva vypreparovat pylová zrna a překrýt krycím sklem.
- 3) Zarámovat sklo bezbarvým lakem.
- 4) Po několika minutách vyhodnotit zbarvení pylových zrn

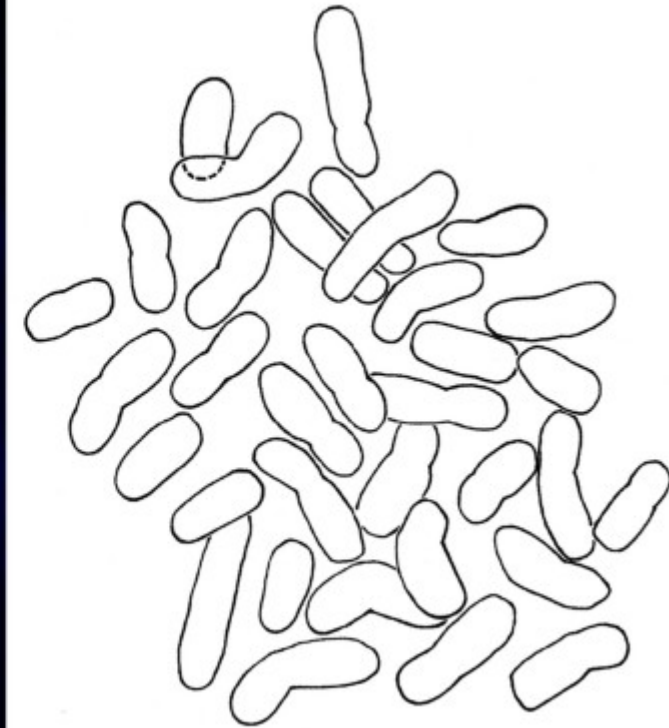
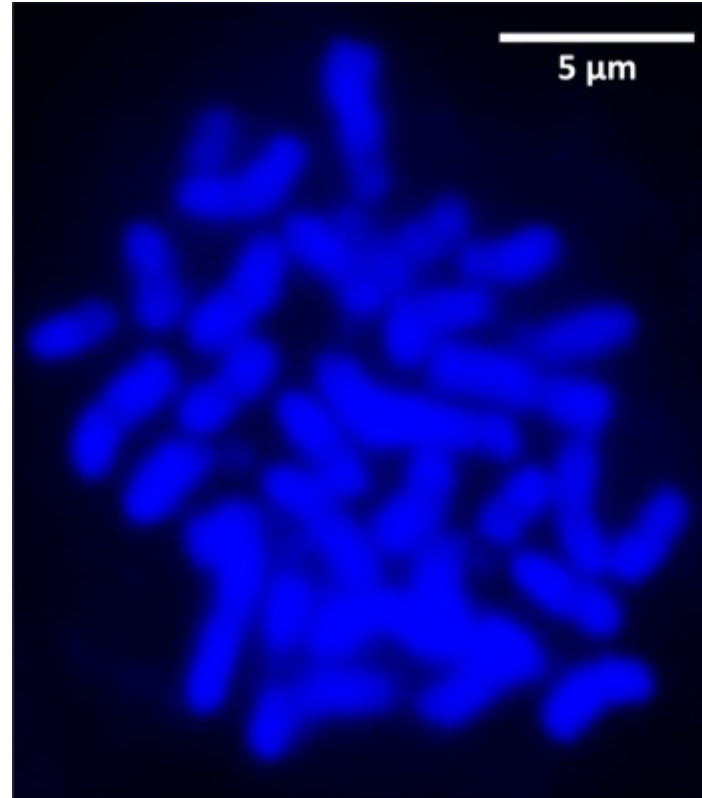
Složení Alexandrova barviva (Alexander 1969)

Na 100ml roztoku:

- 10 ml 95% ethanol
- 10 mg malachitové zeleně
- 50 ml destilované vody
- 25 ml glycerol
- 5 g fenolu
- 5 g chloral hydrátu
- 50 mg kyselého fuchsinu
- 0,5 ml 1% oranže G v destilované vodě
- 1-4 ml ledové kyseliny octové

Mikroskopické techniky

Chromozomy

Karyologie = nauka o struktuře a funkci buněčného jádra

Změny ve velikosti buněčného jádra

Rozdíly mezi druhy vs. rozdíly uvnitř druhu

Variabilitu ve velikosti genomu způsobují změny:

- 1) Počtu chromozomů – polyploidie, aneuploidie.
- 2) Ve velikosti chromozomů (repetice, transpozony, vystřihování DNA, atd.)
- 3) B chromozomy
- 4) Pohlavní chromozomy

Procesy beze změn velikosti genomu

- 1) rozpady a fúze chromozomů (především u taxonů s holocentrickými chromozomy)

Změny ve velikosti buněčného jádra

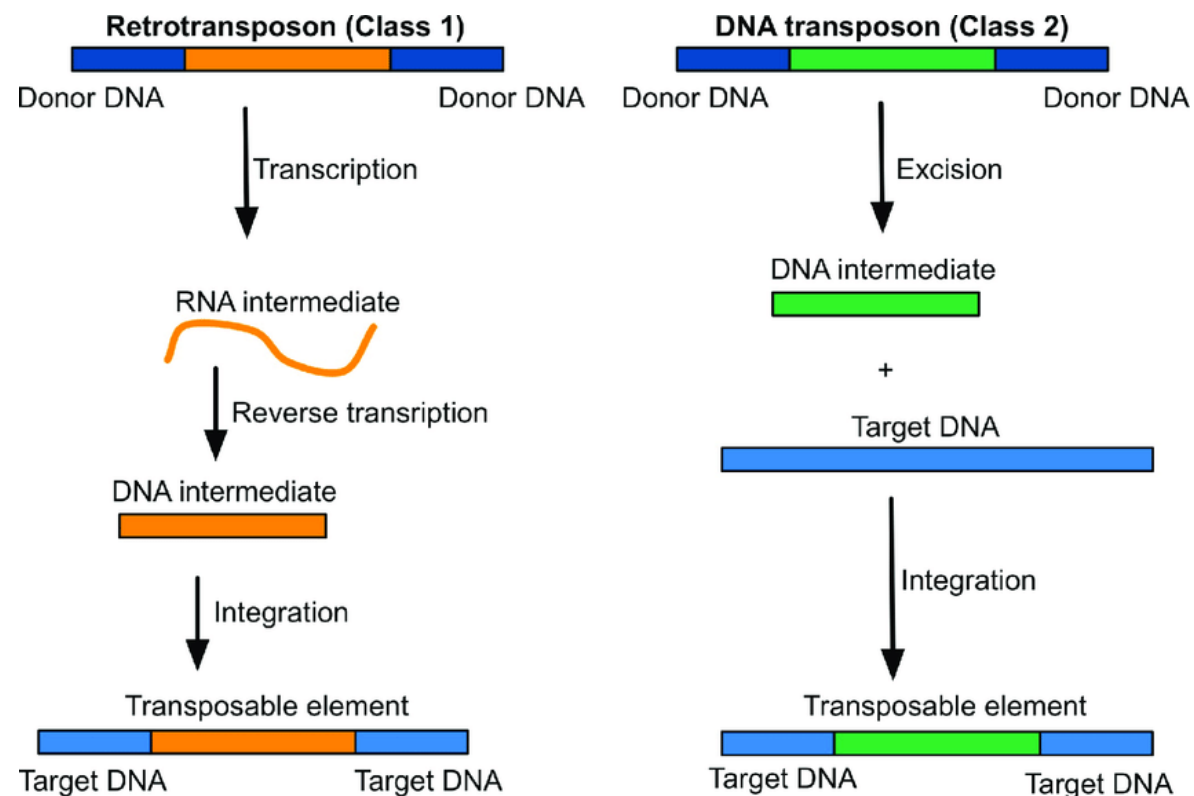
Rozdíly mezi druhy vs. rozdíly uvnitř druhu

Variabilitu ve velikosti genomu způsobují změny:

- 1) Počtu chromozomů – polyploidie, aneuploidie.
- 2) **Ve velikosti chromozomů (repetice, transpozony, vystřihování DNA, atd.)**
- 3) B chromozomy
- 4) Pohlavní chromozomy

Procesy beze změn velikosti genomu

- 1) rozpady a fúze chromozomů (především u taxonů s holocentrickými chromozomy)

Změny ve velikosti buněčného jádra

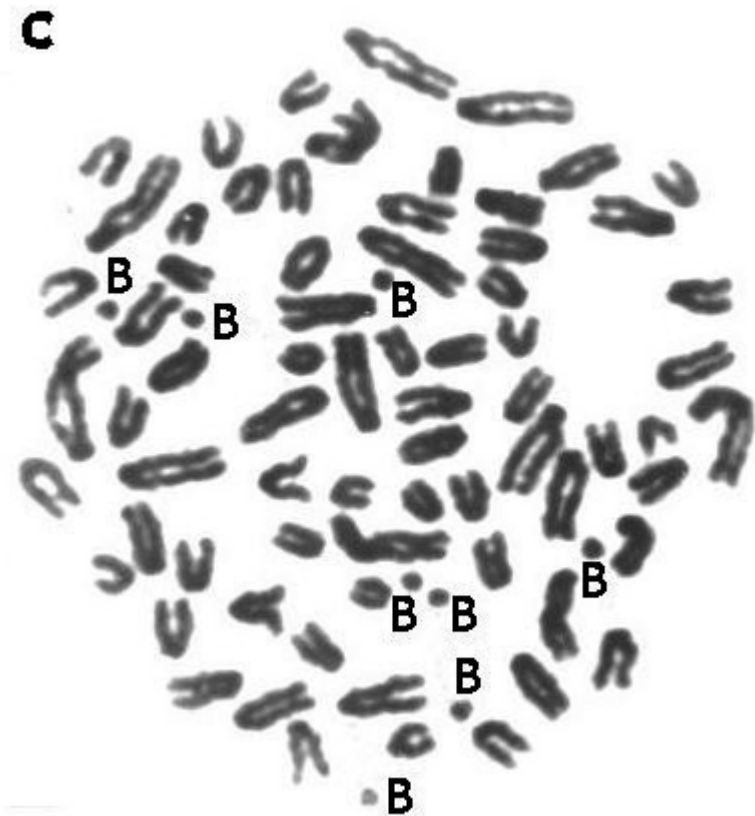
Rozdíly mezi druhy vs. rozdíly uvnitř druhu

Variabilitu ve velikosti genomu způsobují změny:

- 1) Počtu chromozomů – polyploidie, aneuploidie.
- 2) Ve velikosti chromozomů (repetice, transpozony, vystřihování DNA, atd.)
- 3) **B chromozomy**
- 4) Pohlavní chromozomy

Procesy bez změny velikosti genomu

- 1) rozpady a fúze chromozomů (především u taxonů s holocentrickými chromozomy)

Změny ve velikosti buněčného jádra

Rozdíly mezi druhy vs. rozdíly uvnitř druhu

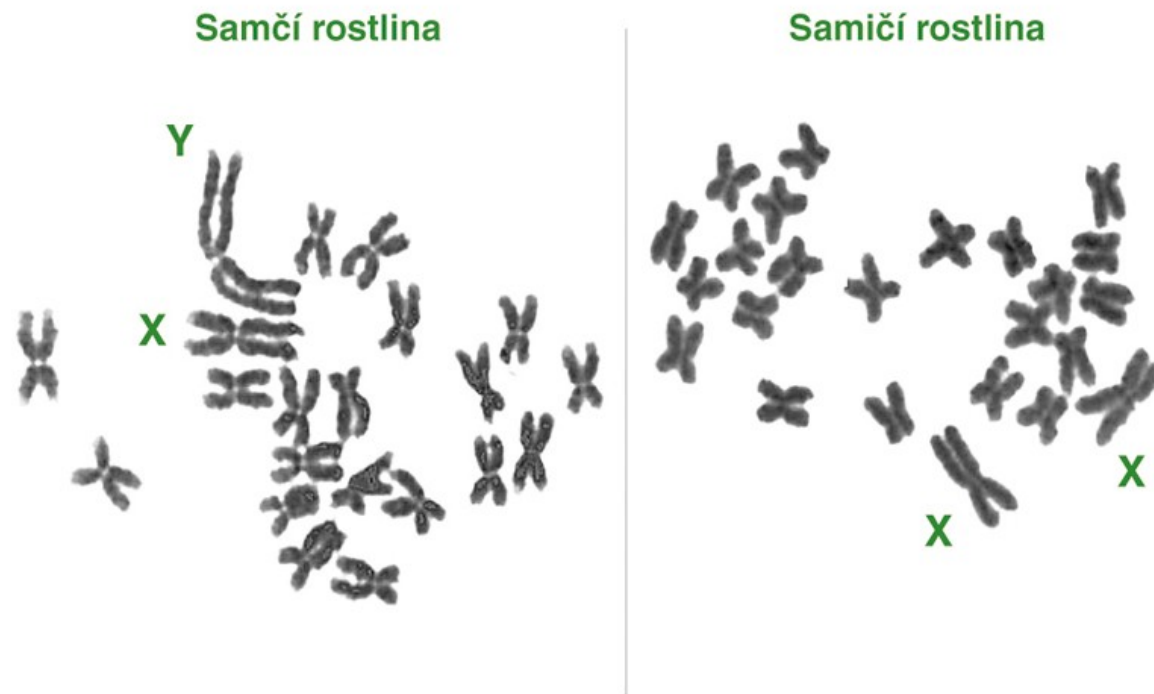
Variabilitu ve velikosti genomu způsobují změny:

- 1) Počtu chromozomů – polyploidie, aneuploidie.
- 2) Ve velikosti chromozomů (repetice, transpozony, vystřihování DNA, atd.)
- 3) B chromozomy
- 4) **Pohlavní chromozomy**

Procesy bez změny velikosti genomu

- 1) rozpady a fúze chromozomů (především u taxonů s holocentrickými chromozomy)

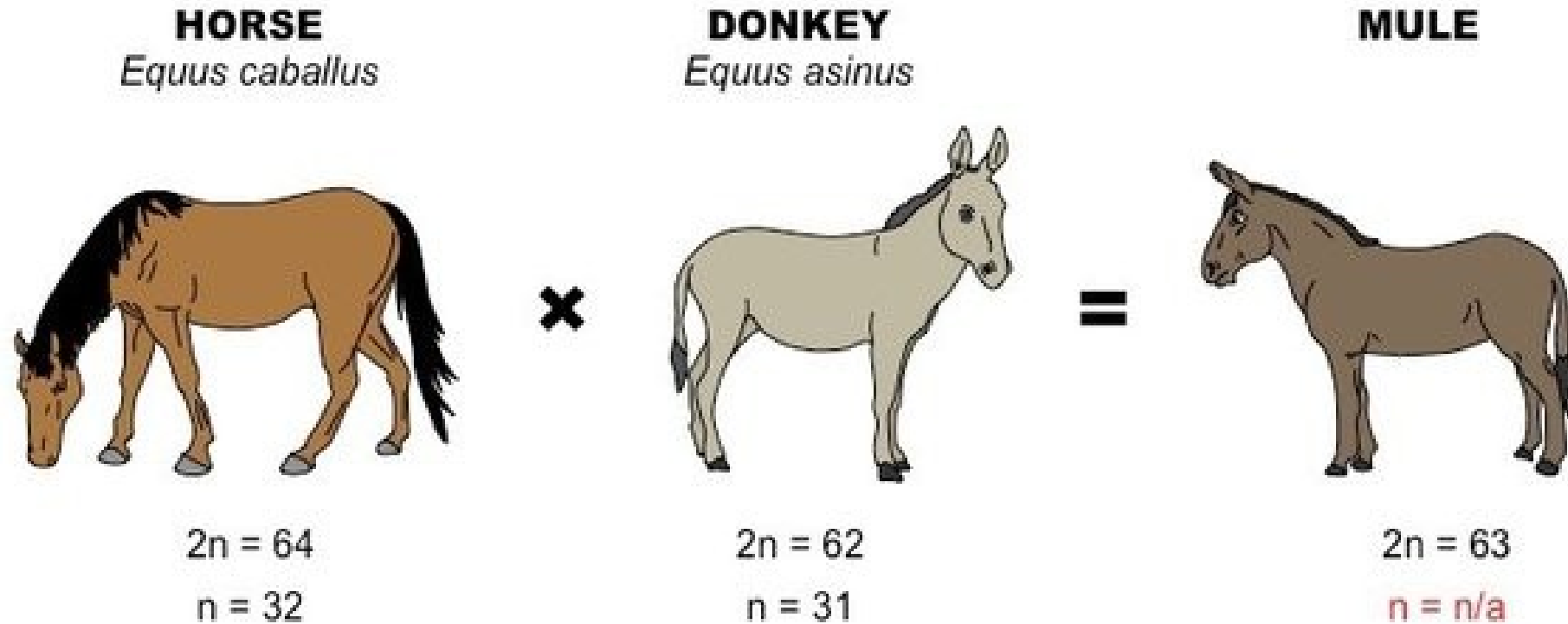
Silenka široolistá (*Silene latifolia*)

Hobza (2017): Živa.

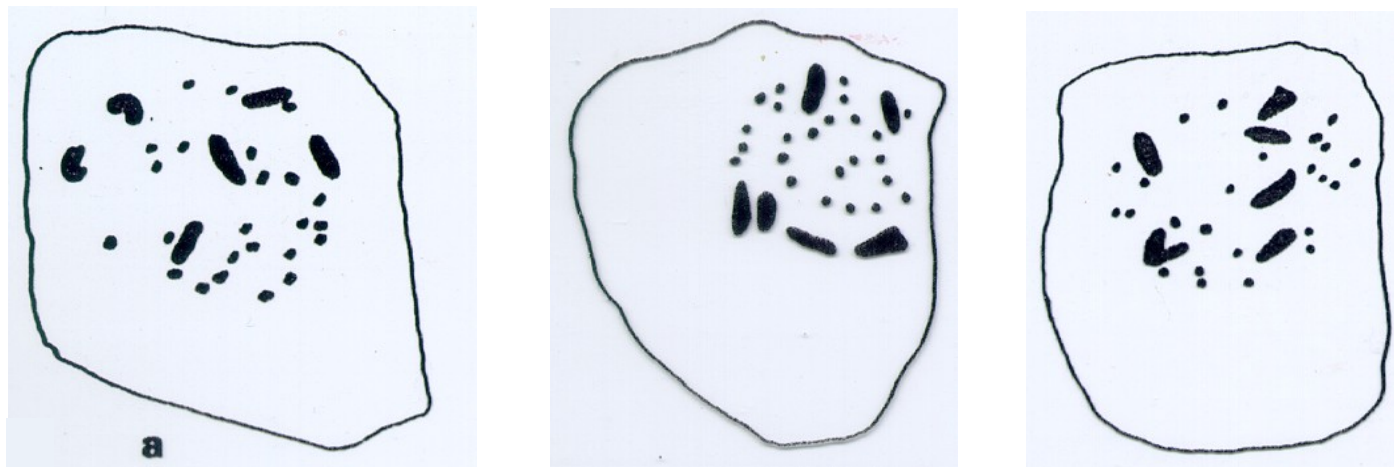
Využití k řešení našeho problému

Počty chromozomů

Využití k řešení našeho problému

Velikost chromozomů

Karyotyp *L. xheddae*: 6 AL + 24 CL

Luzula campestris
subsp. *campestris*

$2n = 12$, large

x

Luzula sudetica

$2n = 48$, small

Luzula xheddae

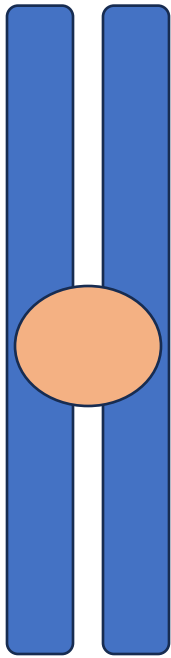
$2n = 30 = 6l + 24s$

Využití k řešení našeho problému

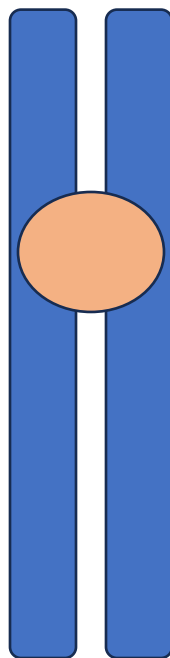
Typy chromozomů dle centromery

MONOCENTRICKÉ

HOLOCENTRICKÉ

metacentrický

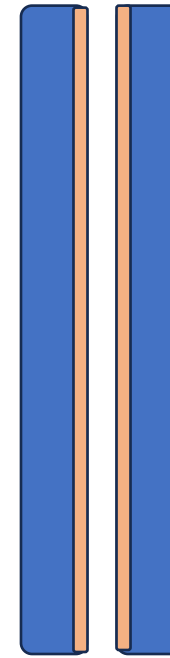
submetacentrický

akrocentrický

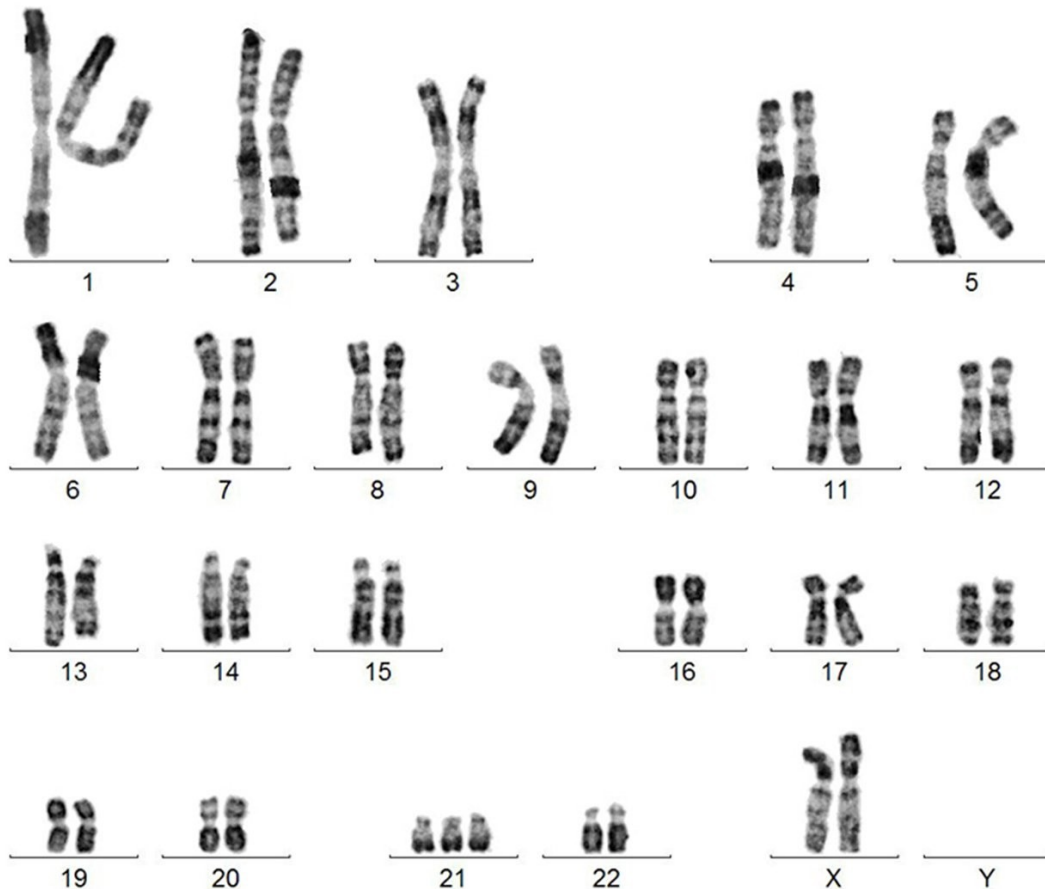

telomerický

Využití k řešení našeho problému

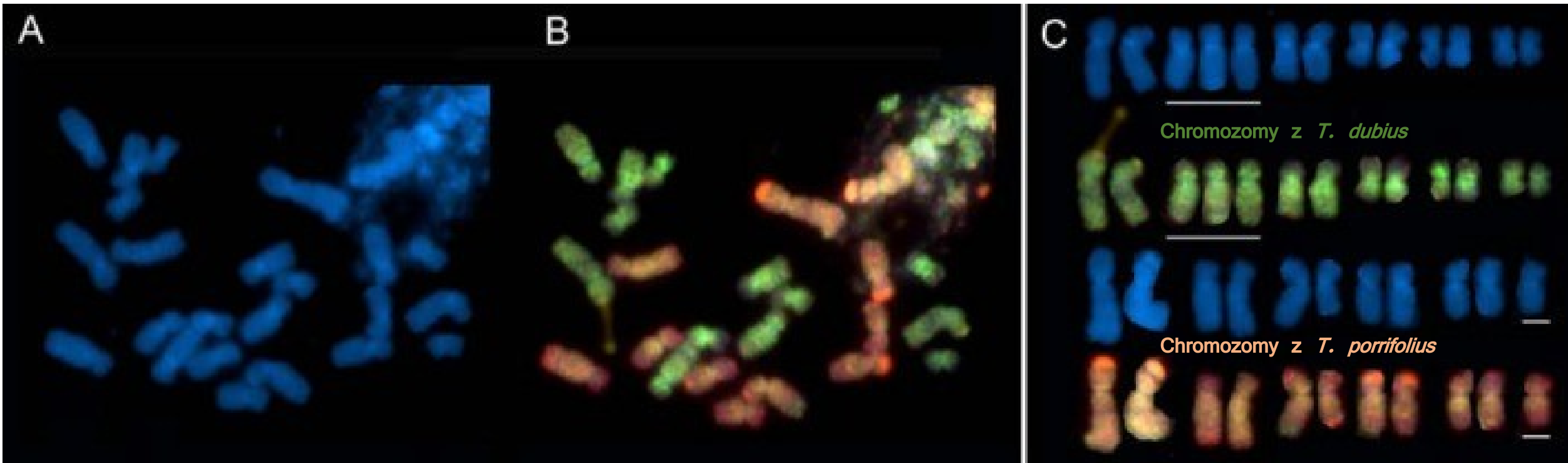
Barvení chromozomů: G-banding (dle

Zvýrazňují se
oblasti bohaté na
adenin s
thyminem

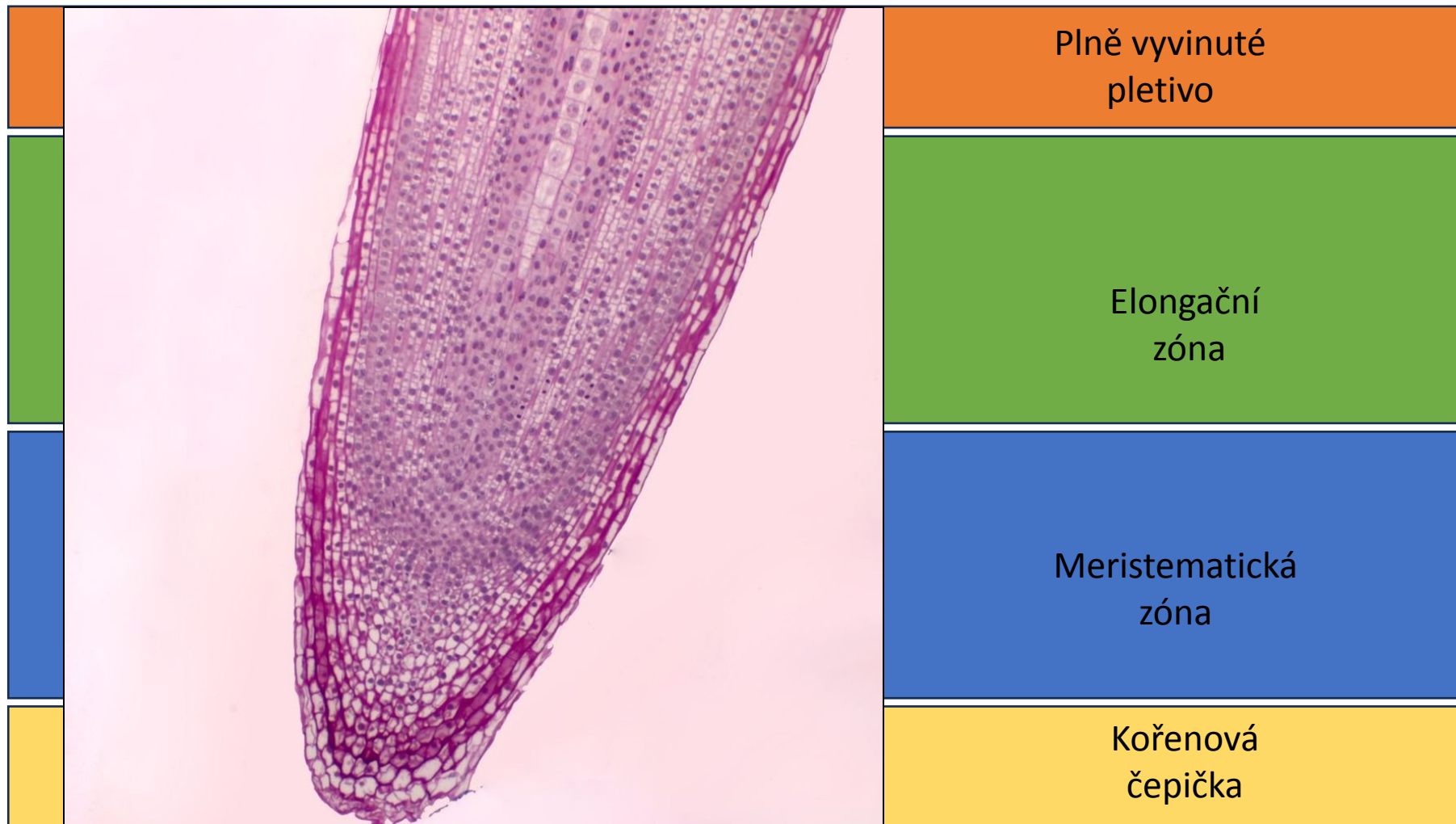
Využití k řešení našeho problému

Barvení chromozomů – GISH (Genomic in situ hybridization)

Chromozomy *Tragopogon mirus* $2n = 4x = 24 -1 +1$

Anatomie kořene

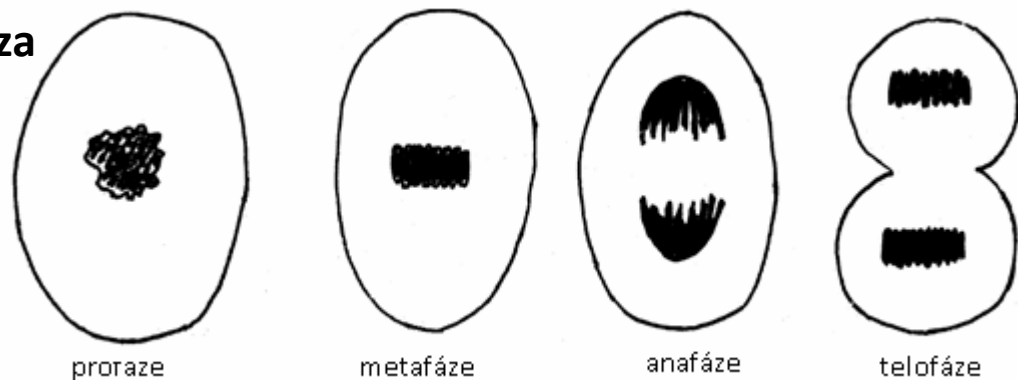

Synchronizace buněčného cyklu

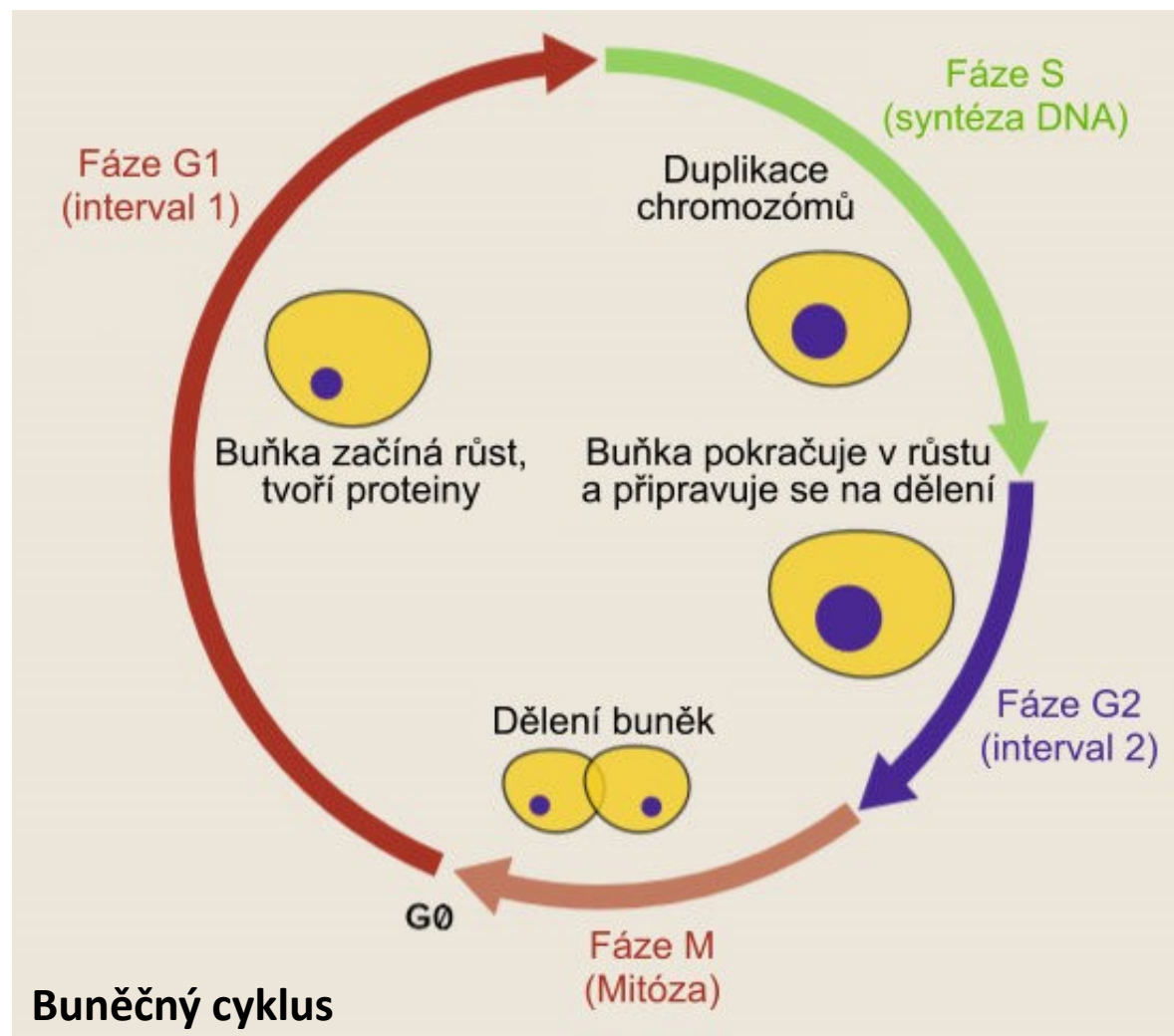
Meristematické buňky jsou vystaveny podmínkám, které jim zabrání v plynulém průchodu buněčným cyklem. Dojde tak k nahromadění buněk v určité fázi buněčného cyklu.

Cytostatika: ledová voda, kolchicin, hydroxymočovina, atd.

Mitóza

MITOTICKÝ INDEX: podíl počtu buněk ve stádiu mitózy k celkovému počtu buněk.

Rychlá roztlaková metoda

FIXACE

- 1) Vložit kořenové špičky do fixační směsi (96% etanol : ledová kyselina octová, poměr 3:1); nechat působit ON při 6°C.
- 2) Přendat koř. špičky do 70% etanolu (dlouhodobé skladování).

MACERACE

- 1) Přenést koř. špičky do maceračního roztoku (96% alkoholu: koncentrované HCl, poměr 1:1); inkubovat 1-2 minuty při RT.
- 2) Vyprat koř. špičky v destilované vodě; 1-2 minuty.
- 3) Přemístit koř. špičku na podložní sklíčko do kapky vody.
- 4) Odříznout část koř. špičky s dělivými meristémy, zbytek kořene odstranit.

BARVENÍ

- 1) Odsát přebytek vody z krycího skla a přidat kapku barviva (laktopropionorcein)
- 2) Překrýt koř. špičku krycím sklíčkem a rozmáchnout špičkou reparační jehly.
- 3) pozorován imerzním objektivem se zvětšením 100x.

Fixace způsobuje rychlé usmrcení objektu při zachování neporušené struktury chromozomů

Macerace rozruší pektinovou střední lamelu. Rozvolněné buňky se tlakem rozprostřou do plochy.

Barvení zviditelní chromozomy